

„NARODNI GLAS“ O KONFISKACIJI IMOVINE U TOPLIČKOM OKRUGU POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA

APSTRAKT: Članak se bavi analizom nedeljnika „Narodni glas“ po pitanju posleratne konfiskacije imovine u Toplici, naročito tokom 1945. i 1946. godine, perioda u kome je izvršen najveći broj konfiskacija. Ovaj list je svoju čitalačku publiku redovno izveštavao sa suđenja proglašanih narodnih neprijatelja, koja su privlačila znatnu pažnju javnosti. Zajedničko za većinu osuđenih lica jeste to što su, bez obzira na visinu glavne kazne, skoro bez izuzetka bivali osuđeni i na meru trajnog oduzimanja imovine konfiskacijom u korist države. Analizirajući brojne i veoma ilustrativne izveštaje koje je „Narodni glas“ donosio sa suđenja pred Vojnim sudom, zatim okružnim i sreskim sudovima, te Sudom za suđenja zločina i prestupa protiv srpske nacionalne časti, nailazimo na upečatljiva svedočanstva o postupcima u kojima je izricana ova drakonska kaznena mera.

Ključne reči: *Narodni glas*, konfiskacija, imovina, narodni neprijatelji, Toplički okrug, sudovi

Kako su javna glasila posle rata u rukama novouspostavljene revolucionarne vlasti postala snažno oružje usmereno ka njenom daljem učvršćivanju pozicija, posleratna štampa je, između ostalog, i pitanju konfiskacije imovine označenih narodnih neprijatelja pridavala naročiti značaj i publicitet.¹ Kada je u pitanju realizacija ove kaznene mere u Toplici,² korisne

¹ Ističući značaj ovakvih mera, Moša Pijade u jednom članku kaže sledeće: „Sa prelaskom u državnu svojinu imovine koju su u našoj zemlji imali građani Nemačkog Rajha ili naši građani nemačke narodnosti, kao i s konfiskacijom imovine ratnih zločinaca i narodnih neprijatelja, uzimanjem pod državnu upravu i sekvestar imovine odsutnih lica, došlo je u ruke naše države jedno ogromno bogatstvo u nepokretnim i pokretnim dobrima. (...) Ova ogromna imovina u rukama naše demokratske države imaće presudan značaj za obnovu i podizanje celokupne naše privrede“. (Za punu zaštitu narodne imovine, Borba, br. 80, 1. april 1945, 2)

podatke nalazimo u lokalnom listu *Narodni glas*, koji je nekoliko godina posle oslobođenja izlazio u Prokuplju, sedištu Topličkog okruga.³

Ovaj list je, uz ostalo, redovno pratio onda veoma popularne sudske procese nad proglašenim narodnim neprijateljima, ratnim zločincima, raznim saradnicima okupatora i ostalim. Zajedničko za većinu ovakvih slučajeva bilo je to što su, bez obzira na određenu glavnu kaznu, ova lica bivala osuđena i na potpunu ili delimičnu konfiskaciju imovine. Iako list ne pruža podatke kvantitativnog karaktera koji bi se ticali sprovođenja ove mere u Toplici, redovno objavljuvani izveštaji u tom smislu imali su svakako svoju bitniju ulogu – opomenu i zastrašivanje onog dela stanovništva koje nije bilo na liniji nosilaca novog društveno-političkog poretka.

Konfiskacija je, kao mera koja je predstavljala začetak i anticipaciju novih društveno-ekonomskih odnosa, bila od višestrukog značaja. Njome je novoformirana vlast zadavala snažne udarce svom ideološkom i klasnom neprijatelju, slabeći mu moć sužavanjem njegove ekonomske baze, dok je istovremeno vršen prenos značajne imovine u državno vlasništvo.⁴ Stoga se i preko listova kao što je *Narodni glas* javnosti stalno sugerisao značaj konfiskacije, kao i na to koliko je bilo važno otkriti i preostale „narodne neprijatelje“ koji još uvek nisu bili privedeni pravdi, a čija se imovina imala odu-

² Toplica je, kao geografska i istorijska oblast na jugu Srbije, u periodu kojim se ovde bavimo u administrativno-teritorijalnom pogledu bila podeljena na četiri sreza Topličkog okruga: Prokupački (sa sedištem u Prokuplju), Kosanički (u Kuršumliji), Dobrički (takođe u Prokuplju) i Jastrebački (sedište u Blacu).

³ *Narodni glas* je, kao list regionalnog karaktera, izlazio u periodu 1944–1949 (ukupno 225 brojeva). Objavljuvan je jednom nedeljno, na osam strana, u izdanju Okružnog odbora narodnooslobodilačkog fronta (kasnije narodnog fronta) za Toplicu. Imao je izrazito propagandno-političku ulogu u popularisanju NOB-a i tekovina revolucije, diskreditovanju klasnih i ideoloških neistomišljenika i utemeljenju nove „narodne vlasti“. Pored redovnih pregleda unutrašnjih i spoljnopolitičkih prilika, glasilo je donosilo sve važnije vesti o političkim, privrednim, kulturnim, sportskim i ostalim dešavanjima u Topličkom okrugu.

⁴ Konfiskacije imovine posle Drugog svetskog rata, pre svega u periodu 1944–1946. kada je masovno vršena, predstavlja kompleksan, radikalan, pa i brutalan proces transformacije svojinskih odnosa, koji je u potpunosti ispunio očekivanja i u sveobuhvatnoj kampanji oduzimanja imovine označenih narodnih neprijatelja naknadno zaokružen nacionalizacijom i agrarnom reformom. Iako nema celovitije studije posvećene pitanju konfiskovanja imovine u Srbiji posle Drugog svetskog rata, problem konfiskacije i ostalih vidova oduzimanja imovine zastupljen je kod više autora koji se, uz ostalo, naročito bave ratnom i posleratnom istorijom Jugoslavije: Branko Petranović, *Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove*, Beograd 1969; Momčilo Mitrović, *Društveno ekonomske promene i organizacija upravljanja privredom u Srbiji 1944–52. godine*, Beograd 1988; Nikola Gačeša, *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945–1948*, Novi Sad 1984; Momčilo Pavlović, *Srpsko selo 1945–1952. Otkup*, Beograd 1997; *Konfiskacija, nacionalizacija, ratna dobit, agrarna reforma, kolonizacija i drugi oblici prisilnog prestanka vlasništva / Zakon o pretvorbi društvenog poduzeća*, priredili: Jadranko Crnić i Ana-Marija Končić, Zagreb 1991; Srđan Cvetković, *Između srpa i čekića: represija u Srbiji 1944–1953*, Beograd 2006. i dr.

zeti. Tako su građanstvu preko štampe stalno upućivani apeli za prijavljiva-nje ovakvih lica. Redovno je vršen i pritisak da se ubrza sprovođenje konfi-skacije iz centrala na razne područne sudske i ostale organe koji su bili nad-ležni za sprovođenje ove mere, a u cilju njene što brže i potpunije realizaci-je. Nisu bili retki ni slučajevi javnog kritikovanja lokalnog pravosuđa preko ovog nedeljnika, a zbog zauzimanja navodno blagog stava prema osuđenima na ovu kaznenu meru ili zbog neblagovremenog donošenja rešenja po ovom pitanju. Čitaoci su tako dosledno, u pristrasnom tonu i sa veoma upečatljivi-m kvalifikacijama na račun optuženih, izveštavani sa suđenja raznim narodnim neprijateljima kojima bi sudovi,⁵ skoro po pravilu, izdavali i reše-nje o konfiskaciji imovine.

Javnost se kroz članke redovno podsećala na nedela poraženog tabora, uz sugestije o adekvatnoj kazni. Atmosfera je podgrevana ovakvim i sličnim izjavama: „U Toplici su Nemci i bugarski fašisti za vreme okupacije počinili velika zločinstva. Oni su u tome imali svoje pomagače razne četničke vojvode: Pećance, Kuštrimoviće, Julince i druge domaće izdajice koji su takođe ubijali ljude, palili i pljačkali sela. U svome besu oni su zaboravljali na neumitni narodni sud, pred kojim će morati jednog dana da izađu kao zločinci i narodni neprijatelji. Oni su za interese okupatora ubijali nevinu decu, žene i starce i odavali borce Narodno-oslobodilačke vojske i kao verne sluge fašizma svojim krvavim delima prevazilazili svoga gospodara. Ali narodni sud je neumoljiv i on kažnjava krivce za njihova dela protiv naroda“.⁶

U skladu sa ovim prenet je i izvod iz deklaracije Vlade DFJ, u kojem se takođe ukazuje na potrebu kažnjavanja narodnih neprijatelja. Vlada će u tom smislu obratiti potrebnu pažnju po pitanju „strogog kažnjavanja ratnih zločinaca, agenata okupatora i narodnih izdajnika, kako krivci, ukaljani krvlju naroda, ne bi izbegli zasluženu kaznu“.⁷

Pošto je ovim teren za realizaciju kažnjavanja konfiskacijom uveliko bio pripremljen, već u narednim brojevima lista nailazimo na prve presude sa suđenja u kojima je takvim licima izricana ova sankcija. Po izveštajima je primetno da su suđenja, što je i razumljivo za ondašnje prilike, vršena u

⁵ U okviru posleratnog sudstva u Topličkom okrugu, uz Veće vojnog suda Niške vojne oblasti Topličkog područja sa sedištem u Prokuplju, delovala je novoformirana civilna mreža sudova koju su činili Okružni sud u Prokuplju sa sreskim narodnim sudovima u sva četiri sreza. Kratko vreme tokom 1945. u Prokuplju je delovao i Sud za suđenje zločina i pre-stupa protiv srpske nacionalne časti, takođe nadležan po pitanju konfiskacije. – O sudstvu u posleratnoj Srbiji, pa tako i u Toplici, više kod: Dimitrije Kulić, *Narodnooslobodilački odbori i sudovi u Srbiji*, Beograd 1964; Žarko S. Jovanović, *Nova vlast u Srbiji 1941–1945*, Beograd 1997; Momčilo Mitrović, *Srpska nacionalna čast pred zakonom 1945*, Beograd 2007. i dr.

⁶ *Presude Vojnog suda – Za one koji su ubijali ljude, palili i pljačkali sela*, Narodni glas (dalje: NG), br. 23, 17. februar 1945, 3.

⁷ *Narod sudi ratnim zločincima (Iz deklaracije vlade demokratske federativne Jugoslavi-je)*, NG, br. 27, 18. mart 1945, 3.

atmosfera revolucionarnog zanosa, osvetničkog raspoloženja i zapaljive retorike.

Prvi izveštaj u *Narodnom glas* u kome nailazimo na izricanje mere konfiskacije, tiče se presude Veća vojnog suda Niške vojne oblasti Topličkog područja u Prokuplju iz februara 1945. Vojni sud, inače prek po svojoj prirodi, doneo je presudu po kojoj su na smrt i gubitak građanskih časti uz konfiskaciju imovine⁸ u korist Narodnooslobodilačkog fonda osuđeni: Radomir Popović Toma iz Donje Konjuše kao „koljaški komandant sela Donje Konjuše“, zbog aktivnog učestvovanja u četničkoj organizaciji Koste Milovanovića Pećanca a zatim i u odredima Jugoslovenske vojske u Otadžbini (u izveštajima: „četnički odredi Draže Mihailovića“ ili „organizacija D. M.“) od 1942. do 1944. godine, zatim Milivoje Golubović iz Žitorađe, takođe kao pripadnik JVuO, te Stanko Losić zvan „mali Zotović“⁹ iz Smrdića, kao pripadnik odreda SDS u Prokuplju.¹⁰

Isti sud je u martu održao suđenje Božidaru Jovanoviću zvanom „Drška“, za koga se navodi da je bio „strah i trepet za Prokuplje i okolna sela, bivši vazduhoplovni podnarednik, agent Specijalne policije u civilu, a uniformisani zločinac i batinaš u nedićevskim, bugarskim i nemačkim prnjama“. Sud je doneo presudu kojom je Jovanovića oglasio krivim za izdajnički rad pod okupacijom i osudio ga na smrt, gubitak građanske časti, kao i na konfiskaciju imovine u korist fonda topličke Uprave narodnih dobara (UND).¹¹ „Velika masa naroda pozdravila je odluku suda kao pravičnu i jedinu za ovakve zločince i odrode koji sa fašističkim razbojnicima pretstavljaju najokorelije kriminalne tipove“, ističe se na kraju članka.¹²

Pod udar konfiskacije došao je i Milan Ristić zvan „Burek“, iz Kuršumlije, „telohranitelj Koste Pećanca krvavog vojvode“. Vojni sud je na osnovu

⁸ Konfiskacija imovine se kao kaznena mera nije mogla izricati samostalno. Ona je pravnim regulativama bila definisana kao sekundarna, tj. sporedna kaznena sankcija, a mogla se odnositi na delimičnu (nepotpunu) ili celokupnu (potpunu) imovinu. Stoga se ova mera uvek javljala uz glavnu kaznu, a što je skoro po pravilu za ovakva lica bila smrtna kazna ili višegodišnja robija, uz oduzimanje građanskih, političkih i ostalih prava (izuzev roditeljskih).

⁹ Prema Mihajlu Zotoviću, kapetanu Srpske državne straže (SDS), rodnom iz sela Đurevca u Dobričkom srezu, inače jednom od naročito apostrofiranih narodnih neprijatelja iz Toplice.

¹⁰ *Presude Vojnog suda...*, NG, br. 23, 17. februar 1945, 3.

¹¹ Po podacima ovog tela, formiranog pri Okružnom narodnom odboru (ONO), samo u 1944. godini Veće vojnog suda osudilo je na konfiskaciju imovine preko 300 lica iz Topličkog okruga. Rešenja su donošena po prijavama-referatima sreskih i mesnih komandi, a oduzimanja imovine su „svojevremeno delimično izvršavana od konfiskacionih komisija, o čemu nema konkretnih podataka“ kako je konstatovano na I sednici okružnog UND-a iz aprila 1945 (Istorijski arhiv Toplice (IAT), f – ONO-UND (1945–1947), k – 114, br. 48, 25. april 1945).

¹² *Suđenje pred Vojnim sudom u Prokuplju – Policijski agent Božidar Jovanović – „Drška“ osuđen na smrt*, NG, br. 28, 24. mart 1945, 4.

dokaza i činjenica „koje su mnogobrojni svedoci na sudu dokazali osudio (...) ovog narodnog neprijatelja, četnika, agenta Gestapo-a, provokatora i denuncijanta na smrt, gubitak građanske časti i konfiskaciju imovine“.¹³ Na istu kaznu osuđen je i Ratko Šmigić, vojvoda koznički, koji je kao vojvoda kod Pećanca „dobio Blace i okolinu, da tamo održava red, da primorava narod da plaća rekviziciju, da postavlja četovođe i da goni i ubija partizane“.¹⁴

Na konfiskaciju celokupne imovine od strane Vojnog veća osuđeni su i Živojin Kamparelić kao „agent bugarske okupatorske vojske“ i Ratko Valjarević kao „agent dobrovoljačkog korpusa i S.D.S. i pripadnik organizacije Draže Mihailovića“. Po završenom dokaznom postupku ova lica osuđena su na smrt streljanjem „na javnom mestu“.¹⁵

Vojni sud je još u mnogim slučajevima izrekao meru konfiskacije imovine označenim narodnim neprijateljima. Pa ipak, neretko je presude izricao i licima koja su optužena zbog privredne saradnje sa okupatorom ili kod trgovaca zbog špekulacije i crne berze. *Narodni glas* je sa posebnom pažnjom, u više brojeva, pratio i suđenje industrijalcu Savi Bogdanoviću iz Kuršumlje, kome je Veće ovog suda donelo rešenje o potpunoj konfiskaciji imovine. List navodi da je interesovanje naroda za ovaj slučaj bilo izuzetno, te da je velika sala suda bila puna sveta iz celog okruga. Tužilac je Bogdanovića optužio da je za sve vreme okupacije Mirku Živanoviću, šefu Specijalne policije u Nišu, „odavao rodoljube i poštene patriote, borce i simpatizere narodno-oslobodilačkog pokreta“. Njegovu odbranu autor članka interpretira ovako: „Pred sudom optuženi svojom odbranom pokušava da stvori utisak narodnog prijatelja i spasioca mnogih života iz zatvora Specijalne policije ističući vrlo često svoje samarićanstvo i humanost, da bi pretstavio svoj prisni odnos sa Živanovićem kao «narodnu potrebu radi spasavanja ljudi koji su voleli slobodu i bili zbog toga proganjani»“, i dalje: „Nekoliko svedoka, koje je Bogdanović u svojoj odbrani okategorisao kao «slobodoljubive ljude, koji su kao takvi bili proganjani» pokušavaju da brane optuženog, kao «zaštitnika Srpstva» da je mnoge pomagao u namirnicama a neke sa spiska streljanja prevodio na spisak prognanih na prinudni rad u Nemačku“.¹⁶

U nastavku suđenja Bogdanoviću, tužilac je u završnoj reči izneo da „narod preko svoga suda zahteva za Bogdanovića smrtnu kaznu, jer narod tako kažnjava svoje izdajnike“. Posebno je u ovom slučaju upečatljiva uloga dodeljenog mu branioca Mihajlovića, a naročito citat iz njegove završne reči: „Ne

¹³ Suđenje pred Vojnim sudom u Prokuplju – Naš narod nije želeo savez sa fašistima, NG, br. 29, 31. mart 1945, 4.

¹⁴ Ratko Šmigić četnički vojvoda osuđen na smrt, NG, br. 41, 16. jun 1945, 4.

¹⁵ Okupatorovi agenti Kamperelić i Valjarević osuđeni su na smrt, NG, br. 42, 23. jun 1945, 4.

¹⁶ Suđenje pred Vojnim sudom Topličkog područja – Sava Bogdanović bio je najintimniji prijatelj šefa Specijalne policije Živanovića, NG, br. 24, 24. februar 1945, 4.

nalazim reč za odbranu. Slika je teška i mračna /.../ Veza i prijateljstvo sa Živanovićem najvećim zločincem Srpskog naroda, ne može da se opravda". Uz ovakav zaključak „branioca“ svakako se nije moglo očekivati da će i strogo Veće biti drugačijeg mišljenja, tako da je sud izrekao presudu „kojom optuženog Bogdanovića osuđuje na smrtnu kaznu i gubitak građanske časti i konfiskaciju celokupne imovine“.

„Velika masa naroda pozdravila je presudu sa „Živeo Narodni sud!“ , već je postala uobičajena rečenica u završnici ovakvih referata, a koja se navodi i na kraju ovog članka.¹⁷

Jedan primer konfiskacije imovine trgovcima od strane istog suda odnosi se na lica koja su bivala optužena „za svoj nepošteni rad u vreme okupacije“ i to u postupku vođenom protiv prokupačkih trgovaca Božidara Dživdžanovića i Milutina Đukića. Ovim licima izrečena je presuda „kojom se osuđuje Dživdžanović na 8 god. lišenja slobode sa prinudnim radom i 5 godina gubitka građanskih prava po izdržanoj kazni i konfiskacijom imovine, a Đukić na kaznu od 6 godine lišenja slobode sa prinudnim radom, 3 godine gubitka građanskih prava po izdržanoj kazni kao i konfiskacijom imovine“.¹⁸

Inače retke podatke u delovanju Suda za suđenje zločina i prestupa protiv srpske nacionalne časti u Prokuplju nalazimo upravo u ovom listu iz juna 1945. godine. Prvo suđenje pred ovim sudom u Topličkom okrugu održano je inženjeru Slavku Iliću, direktoru rudnika liskuna. I za ovo suđenje vladalo je veliko interesovanje u građanstvu „jer je Ilić bio poznat kao najmoćniji čovek u varoši, čak moćniji i od nemačkog komandanta Vajcera“. U optužnici je izneto da je Ilić održavao veze sa Nemcima još od pre rata. Kasnije, „u okupaciji, kojoj je Ilić u mnogome doprineo“, postao je direktor rudnika liskuna u Dobrotiću kod Prokuplja, čiju je eksploataciju uspešno organizovao iako rudnik do tada nije uopšte radio. Produkcija rudnika bila je iznenađujuća i za same Nemce, kojima je ova ruda bila dragocena i retka za njihovu vojnu industriju.¹⁹ Sud je za optuženog doneo presudu „kojom se narodni neprijatelj Slavko Ilić kažnjava sa 10 godina teškog prinudnog rada, 15 godina gubitka srpske nacionalne časti i konfiskacijom celokupne imovine“.²⁰

¹⁷ *Suđenje pred Vojnim sudom u Prokuplju – Ubica naroda Toplice osuđen na smrt*, NG, br. 27, 18. mart 1945, 3.

¹⁸ *Suđenje pred Vojnim sudom – Trgovci Dživdžanović i Đukić osuđeni na prinudan rad*, NG, br. 49, 10. avgust 1945, 4.

¹⁹ U ovom izveštaju nailazimo na zanimljiv podatak da je rudnik liskuna u Dobrotiću u periodu od 1941. do 1944, sa izvesnim prekidima, izvezao za nemačku ratnu industriju nekoliko stotina tona dragocenog liskuna koji je korišćen za električne izolatore na avionima i tenkovima.

²⁰ *Prvo suđenje pred sudom Srpske nacionalne časti u Prokuplju – Inženjer Slavko Ilić direktor rudnika liskuna kao saradnik okupatora osuđen na prinudan rad i gubitak nacionalne časti*, NG, br. 42, 23. jun 1945, 3.

Po daljim izveštajima sa suđenja tokom 1945. godine, u kojima nalazimo kaznu konfiskacije, ovakve sporove su skoro u potpunosti preuzeli civilni sudovi. Okružni sud u Prokuplju je septembra 1945. održao suđenje „*grupi bandita i njihovih jataka koji su ometali rad narodnih vlasti, održavajući ih, dajući im hranu, obaveštenja, municiju, potsticali za pljačkanje zadruga i na ubistva odbornika narodnih vlasti, davala im obaveštenja kako vojničke tako i političke prirode i održavali moral kod razbijenih grupica bandita koji su želeli da se predaju. To su mahom stari koljaši koji i posle oslobođenja nastavljaju sa svojim radom*“. U pitanju je bila grupa od 23 optužena lica koja su „*u oslobođenoj Toplici jatakovala razbijenoj bandi Miljka Pavlovića i Strahinje Jeremića*“. Tako je Jovan Jović iz Dankovića, „*koji vrbuje vojnike iz Jugoslovenske armije, koji nabavlja oružje i municiju, nosi pisma, daje hranu i obaveštenja i vrši propagandu u korist četnika. Poznaje njihovu šifru 6.22, govori o radiostanicama o dolasku nekih aviona itd.*“, osuđen na 15 godina lišenja slobode sa prinudnim radom, konfiskaciju trećine celokupne imovine kao i na gubitak građanskih prava za 3 godine. Rajko Đorđević iz Samokova koji „*prikuplja novac i municiju, traži cokule i ostali profijant za «vojsku»*“ osuđen je na 7 godina lišenja slobode sa prinudnim radom, konfiskaciju dela imovine kao i na gubitak građanskih i političkih prava na godinu dana. Vasić Milosav, kafedžija iz Kuršumlijske Banje, po rečima javnog tužioca „*«subaša» koji sedi u Banji u svom hanu kao glavna veza*“, osuđen je na 5 godina lišenja slobode sa prinudnim radom i konfiskaciju jedne trećine od celokupne imovine uz gubitak građanskih i političkih prava na 2 godine. Predrag Ivljanin iz Blaca osuđen je „*što je (banditima) dao kilogram podmaza za puške, hranu i materijal*“ na 5 godina lišenja slobode sa konfiskacijom celokupne imovine i na gubitak političkih i građanskih prava na 2 godine. Timotije Slović, apotekar iz Blaca „*koji šalje «dragoj braći iz šume» sanitetski materijal*“, osuđen je na 2 godine lišenja slobode sa prisilnim radom, konfiskaciju celokupne imovine i gubitak političkih i građanskih prava na godinu dana. Preostalim licima iz ove velike grupe osuđenika, kojima su izrečene blaže kaznene mere, nije određena mera konfiskacije imovine.²¹

Već je u prvim suđenjima od strane Okružnog suda po ovim slučajevima bilo evidentno da je civilno sudstvo ipak imalo blaži kriterijum u izricanju presuda, naročito kada su u pitanju smrtne kazne i kazne konfiskacije imovine. Zbog toga su decembra 1946. na skupštini Okružnog narodnog odbora iznete ozbiljne optužbe na račun ovoga suda, a što je u kritičkom osvrtu, svakako po nalogu, preneo i *Narodni list*. Skupština je, posle više ovakvih suđenja, najpre uvažila ostavku sudije Ratka Vukašinića „*koji se zbog bolesti zahvalio na sudijski položaj*“, a zatim i konstatovala da Okružni

²¹ Suđenje koljaškim jaticima pred Okružnim narodnim sudom u Prokuplju, NG, br. 54, 22. septembar 1945, 4.

sud u donošenju presuda „*nije bio na visini u zaštiti narodnih interesa u borbi protiv narodnih neprijatelja*“. Kao primer za neadekvatnu kaznu naveden je i slučaj Dobrivoja Vuksanovića, oglašenog od strane glavne Državne komisije za ispitivanje zločina okupatora i njihovih pomagača za ratnog zločinca zbog privredne saradnje sa okupatorom. Uz zamerku na određenu kaznu od samo 2 godine prinudnog rada, uz gubitak političkih prava na 3 godine, naglašeno je i to da je imenovani osuđen „*na konfiskaciju samo strugare u Merćezu koja i nije njegova, dok mu je ostala imovina: postrojenja u Leskovcu i dr. ostavljeno*“. Zbog svega navedenog Skupština je donela odluku da se smene sudije Okružnog narodnog suda i izaberu nove sudije.²²

Javnim kritikama su, osim okružnog, bili izlagani i sreski sudovi, a naročito Sreski narodni sud sreza Kosaničkog u Kuršumliji „*čije presude nisu razočaravale narodne neprijatelje već ih štatile kao što je slučaj u predmetu konfiskacije imovine najvećeg zločinca i izdajnika naše zemlje četničkog vojvode Koste Pećanca i nedićevskog majora i vinovnika pokolja kuršumlijskih građana Arse Maričića čije su imovine ostale njihovim porodicama*“,²³ kako je izneto na sreskoj skupštini sreza Kosaničkog održanoj 4. januara 1946, a što je doneo i *Narodni glas*. U istom tonu je dalje izneto da je „*na drugoj strani sud (...) da bi pokazao svoju «oštrinu» izvršio konfiskaciju 1/2 imovine Bratimira Stefanovića iz Vrševca pripadnika NOP čijeg su oca baš Kosta i Arsa naterali u četnike gde je poginuo*“. Zbog ovakvog rada na skupštini je predložena smena sudija što je jednoglasno i usvojeno.²⁴ U daljem radu sudova, sada izmenjenih sastava, suđenja prema označenim narodnim neprijateljima ili ratnim zločincima postepeno je bivalo sve manje, verovatno zato što je obračun po ubrzanim i skraćenim postupcima sa ovakvim licima završen uglavnom krajem rata i u prvim mesecima posle konačnog oslobođenja. Stoga su dalje na meru konfiskacije, uz još pokojeg ovakvog optuženika, uglavnom bili osuđivani industrijalci zbog privredne saradnje sa okupatorom, trgovci zbog nedozvoljene trgovine ili zemlji radnici zbog utaje proizvoda vezanih za otkup.

²² *Sa Okružne skupštine – U zaštiti narodnih interesa Okružni sud u Prokuplju nije bio na visini*, NG, br. 69, 30. decembar 1945, 4.

²³ Kako konfiskacija prirodno nije mogla zaobići ni imovinu Koste Milovanović Pećanca, njegovoj porodici je oduzeta celokupna imovina. Porodičnu i još jednu konfiskovanu kuću vojvode Pećanca u Kuršumliji su inače za svoje potrebe koristili štabovi IV i V brigade XXI srpske divizije, koji su u njima smestili svoje kancelarije tokom akcija čišćenja terena Kosaničkog sreza od četnika, u periodu od 26. oktobra 1945. do 16. januara 1946. (IAT, f – NOS Kosaničkog-Kuršumlija, k – 6, br. 3538, 9. novembar 1945. i k – 31, br. 72, 16. februar 1946)

²⁴ *Naše narodne vlasti – Pregled rada sreskih narodnih odbora pred skupštinom*, NG, br. 71, 12. januar 1946, 1.

Veću pažnju javnosti privuklo je i suđenje Milanu Dančeviću, poznatom industrijalcu iz Prokuplja, koji je pred Okružnim sudom u Prokuplju odgovarao za delo privredne saradnje sa okupatorom. Sud je, po završenom postupku, Dančevića osim kazne od 3 godine lišenja slobode sa prinudnim radom, osudio i na konfiskaciju mlina sa svim postrojenjima u Prokuplju, kao i na konfiskaciju celokupnog nepokretnog imanja u selu Trnavi i dva vinograda u Prokuplju.²⁵

Na osnovu iste optužbe kažnjen je i industrijalac Dušan Ivić iz Kuršumlije, koji je zbog privredne saradnje sa okupatorom „jačao ekonomsku snagu neprijatelja i smanjivao otpornu snagu našeg naroda“. Okružni sud doneo je odluku kojom se Ivić, uz 2 godine lišavanja slobode sa prinudnim radom i jednom godinom gubitka političkih i građanskih prava, imao kazniti i konfiskacijom celokupne imovine, uključujući preduzeća „Toplica“ u Beogradu i „Sokolovica“ u Kuršumliji.²⁶

Poznati industrijalci iz Doljevca, braća Dušan i Dobrivoje Dimitrijević, takođe su proglašeni krivim zbog privredne saradnje sa okupatorom kao i „što su izdajničkoj organizaciji D. M. dali novčanu pomoć od 100.000 din.“. Po završenom postupku Okružni sud u Prokuplju je, osim kazne prinudnog rada na 17, odnosno 13 meseci (bez lišavanja slobode), doneo rešenje o celokupnoj konfiskaciji industrijskih preduzeća u njihovom posedu.²⁷

Aprila 1946. isti sud održao je suđenje Vojislavu Ročkomanoviću, advokatu iz Prokuplja, zbog krivičnih dela počinjenih protiv naroda i države, kako stoji u optužnici. Kako je Ročkomanović „kao najuticajnija ličnost u gradu pod okupacijom uticao na ondašnji opštinski odbor da izdaje nepovoljna mišljenja o građanima koji su proganjani i hapšeni kao pristalice n.o. pokreta“, sud ga je osudio na 10 godina lišenja slobode sa prinudnim radom, gubitak političkih i građanskih prava, zabranom na javnu službu i bavljenje advokatskim poslovanjem, kao i na već podrazumevanu kaznu u ovakvim slučajevima – konfiskaciju celokupne imovine.²⁸

²⁵ Ind. Dančeviću izrečena kazna zbog privredne saradnje sa okupatorom, NG, br. 70, 5. januar 1946, 1. Vrhovni sud je naknadno Dančeviću, po žalbi, kaznu zatvora smanjio na godinu i po, a umesto celokupne imovine konfiskovan je samo mlin, jedan od najvažnijih industrijskih objekata u ondašnjoj Toplici, „sa svim uređajima i pomoćnim prostorijama“. Potom je, na molbu, Prezidium Narodne skupštine FNRJ pomilovao Dančevića izdržavanja kazne zatvora, ali je mlin ostao društveno vlasništvo. Pozitivno rešenje o rehabilitaciji Milana Dančevića doneto je 2009. godine. (*Rehabilitovan pola veka posle smrti*, Politika, br. 34244, 9. mart 2009, 32).

²⁶ Iz Narodnog suda – Kazna za privrednu saradnju sa okupatorom, NG, br. 75, 9. februar 1946, 4.

²⁷ Iz suda – Braća Dimitrijević, industrijalci osuđeni zbog privredne saradnje sa okupatorom, NG, br. 98, 20. jul 1946, 6.

²⁸ Iz Okružnog suda – Prokupački advokat osuđen za saradnju sa okupatorom, NG, br. 83, 6. april 1946, 6. Pozitivno rešenje, na osnovu podnetog zahteva za rehabilitaciju,

Narodni glas dao je i prikaz prvog suđenja po Zakonu o suzbijanju nedopuštene špekulacije i privredne sabotaze održanog 18. maja 1945, pred Sreskim narodnim sudom Prokupačkog sreza. Na optuženičkoj klupi našao se Krstimir Jovanović, trgovac iz Prokuplja, zbog neprijavljene robe koja je nađena u njegovoj radnji. Sudsko veće osudilo je optuženog Jovanovića zbog dela „*prikrivanja robe u cilju podizanja cena i zbog neprijavlivanja iste u cilju kočenja organizovanja privrednog života na kaznu od 3 godine prinudnog rada, konfiskaciju celokupne trgovačke robe i trgovačkog lokala kao nepokretnosti i na tri godine gubitka građanske časti*“.²⁹

Vlasti su inače periodično pozivale trgovce i zanatlije da prijave svu robu koja se našla u njihovim radnjama „*bez obzira da li ta roba podleže kontroli ili ne (...) radi pravilne racionalizacije robe u opštem privrednom planu snabdevanja stanovništva*“. Trgovcima kojima bi se u radnjama našla makar i najmanja količina neprijavljene robe, obavezno je izricana kazna konfiskacije inventara ili lokala. Među mnogima koji su po tom osnovu osuđeni, bili su i prokupački trgovci Radomir Velić i Svetozar Milosavljević. Isti sud je po završenom postupku u ovom slučaju osudio Velića na kaznu prinudnog rada sa lišenjem slobode u trajanju od 6 meseci kao i na „*konfiskaciju celokupne trgovačke radnje i lokala sa svim sporednim prostorijama koji se nalaze u Jug-Bogdanovoj ulici za delo prikrivanja robe i davanje nepotpunih i netačnih podataka narodnim vlastima o stvarnom stanju zaliha robe u cilju da ometa i onemogućava pravilno i brzo poslovanje narodne privrede*“. Sa druge strane, Milosavljević „*nije se obazirao na zakon o maksimiranim cenama pa je domaćinci Aleksić iz Prokuplja prodao jedan šporet za 5.000 dinara. Limar Toza priznao delo, brani se da je morao nešto da radi da bi mogao da živi. Takođe priznaje da su mu cene robe bile poznate. Kaje se za svoje delo*“. Sud je, posle uzimanja

Okružni sud u Prokuplju doneo je i po predmetu Vojislava Ročkomanovića, predsednika opštine Prokuplje u dva mandata u doba Kraljevine. Kako se navodi u zahtevu, Vojislav je bio jedan od najuglednijih ljudi u Topličkom kraju u predratnom periodu, advokat po struci, a demokrata po opredeljenju i angažovanju. Po izbivanju rata nije bio politički angažovan niti je, dosledan svojim ubedenjima, prilazio NOP-u. Budući da su prema takvim licima nove vlasti svakako bile podozrive, gledajući u njima potencijalne neprijatelje, Ročkomanović je takođe osuđen na višegodišnju robiju i konfiskaciju celokupne pokretne i nepokretne imovine. Njegova supruga i troje maloletne dece ostale su skoro bez ikakvih sredstava za život, stešnjeni u minimalnom stambenom prostoru kuće koja im je konfiskovana. Osim kuće i placa, oduzete su im i dve njive u prokupačkom ataru, kao i pokretna imovina. Po izdržanoj robiji, Ročkomanović, zbog narušenog zdravlja ali i zabrane bavljenja advokaturom, nije mogao nastaviti život u Prokuplju, te se sa porodicom odselio u Beograd. Po razmotrenom slučaju, Okružni sud u Prokuplju utvrdio je da je pokojni Vojislav bio jedna od mnogobrojnih žrtava komunističkog režima, navodeći da dela koja su mu bila stavljena na teret nisu niti jednim dokazom ili aktom bila dokazana, već da se radilo o čistom političkom i ideološkom obračunu prema njemu i njegovoj porodici. (Okružni sud u Prokuplju, reg. br. 2/08 od 29. septembra 2008)

²⁹ Suđenje špekulantu Krstimiru Jovanoviću, NG, br. 37, 19. maj 1945, 1.

u obzir olakšavajuće okolnosti – starost i priznanje, osudio Milosavljevića „na 30.000 din. novčane kazne i konfiskaciju celokupne robe u radnji u Jug-Bogdanovoj ulici br. 105 i magacinu u istoj ulici br. 97“. Sud je inače uzgred doneo i ovu odluku: „Svedok Aleksička, koja nije sama prijavila delo špekulacije dužna je da preda vlastima kupljeni šporet bez ikakve naknade“.³⁰

Na konfiskaciju imovine osuđivana su i lica koja su optužena za utaju viškova žita, a na osnovu Uredbe o otkupu hlebnih žita u vezi sa čl. 1 i 2 Zakona o suzbijanju nedopuštene špekulacije i privredne sabotaze. Tako je pred Sreskim narodnim sudom za srez Dobrički u Prokuplju 9. i 10. januara 1946. odgovarala grupa od 13 sopstvenika vršalica iz sreza Dobričkog „koji su i pored svih zakonskih propisa i naređenju narodnih vlasti, da blagovremeno predadu svoje viškove žita koje su zaradili vršalicom, to izbegavali i odugovlačili te tako reći sabotirali sve napore narodnih vlasti, što ih je na kraju dovelo pred narodni sud“. Pored različitih vremenskih kazni zatvora (sa i bez prinudnog rada), novčanih kazni i privremenog gubitka političkih prava, svi su osuđeni na konfiskacije „vršaćih garnitura“, a okrivljeni Najdan Mitrović i na konfiskaciju jednog dela imovine sa zgradama.³¹

Narodni glas je dosta pažnje posvetio i konfiskovanoj zemlji koja je ulazila u agrarni fond, odakle se dalje agrarnom reformom raspoređivala tzv. agrarnim interesentima ili bezemljašima. Tehnički, postupak je trebalo realizovati na sledeći način: „Čija će zemlja i u kojoj meri biti oduzeta (konfiskovana i ekspropisana), kao i kojim licima treba dati zemlju, rešavaju narodni odbori na unapred zakazanim javnim raspravama kojima prisustvuju i zemljoradnici u prvom redu agrarni interesenti, kao i oni kojima se zemlja oduzima. Na ovaj način u izvođenju agrarne reforme uključeno je celo seljaštvo i omogućena puna narodna kontrola“.³² Kako se čitav postupak po ovom pitanju morao završiti u najbržem roku, skupština ONO-a u Prokuplju održana januara 1946. godine donela je i odluku „da se ubrza spor i nedovoljan rad sreskih sudova po predmetima konfiskacije, koji su od preko 900 predmeta završili 115“.³³

Da je tempo i rezultat kojim se ovaj proces odvijao bio nezadovoljavajući, govori još jedna javno izneta kritika ONO-a po tom pitanju. Iako je više puta isticano da agrarni fond, nastao od zemljišta oduzetih od narodnih neprijatelja po osnovu konfiskacije ima ogroman značaj, navedeno je

³⁰ Iz Narodnog suda – Borba protivu špekulanata nastavlja se energično, NG, br. 70, 5. januar 1946, 4.

³¹ Iz Narodnog suda – Osuđeni su vršaći koji su hteli da utaje viškove žita, NG, br. 71, 12. januar 1946, 4.

³² Agrarna reforma – Preko tri četvrtine stanovništva Toplice su agrarni interesenti, NG, br. 73, 26. januar 1946, 1.

³³ Skupština Okružnog narodnog odbora – Sprovođenje agrarne reforme i potpuni otkup viškova žita, postavljeni su kao najhitniji zadaci, NG, br. 73, 26. januar 1946, 1.

„da mnogi mesni odbori, koji su za sprovođenje konfiskacija nadležni i odgovorni vrlo sporo i vrlo neuredno ove poslove obavljaju, a većim delom nisu ih obavili uopšte“. Mesni odbori i sudovi su još jednom krajnje ozbiljno opomenuti „da odmah i bez daljeg odlaganja popišu svu imovinu narodnih neprijatelja i svoje spiskove najhitnije dostave sreskim narodnim odborima, koji će ih uputiti sudu, koji sa svoje strane moraju nastati da poslove završe do ostavljenog roka“.

U nastavku istog članka veoma konkretnog naslova, inače jednom od poslednjih posvećenih ovoj temi, *Narodni glas* zaključuje da će se ovako sprovedenom konfiskacijom konačno postići postavljeni ciljevi, između ostalog i „da zemlja ode u ruke zaista radnog naroda, koji će njenom obradom i korišćenjem doprineti opštem porastu blagostanja u zemlji“.³⁴

Saša Stanojević

THE NARODNI GLAS ON CONFISCATION OF PROPERTIES IN TOPLIČKI DISTRICT AFTER THE WORLD WAR TWO

Summary

This article analyzed the local south Serbian newspaper *Narodni glas* (The People's Voice) and its writings on confiscation of the private property in Toplica area, especially during the 1945/46. It was the period when most of the confiscations of the property were performed in Serbia and Yugoslavia. The *Narodni glas* frequently informed its readers on the trials to so-called "the People's enemies". Those trials attracted the wide attention among the public. Common for the most of the cases that were charged, no matter the duration of the punishment, was the fact that all of them were sentenced on the confiscation of their property. The author provides in-depth analyze of the cases occurred in front of the Military Court, the District and the local courts as well as the War Crimes Court, described illustratively by the *Narodni glas*.

³⁴ Rad na konfiskacijama mora se najbrže završiti, NG, br. 77, 23. februar 1946, 2.